

ÜSKÜDAR SULARI

Çeçen, *İstanbul'da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri*, İstanbul 1984, s. 156-180; a.m.f., *İstanbul'un Vakıf Sularından Üsküdar Suları*, İstanbul 1991; Semra Ögel, "Üsküdar İbrahim Paşa Su Yolu Haritasında Köşk ve Dış Sofa Resimleri" (haz. M. Baha Tanman – Uşun Tükel), *Arkeoloji ve Sanat Tarih Araştırmaları, Yıldız Demiriz'e Armağan*, İstanbul 2001, s. 107-113; Davut Hut, "Üsküdar'ın Tarihi Menba Suları: Çamlıca Suları Örneği", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V: 1-5 Kasım 2007: Bildiriler* (ed. Coşkun Yılmaz), İstanbul 2007, I, 269-286.

KÂZİM ÇEÇEN

ÜSKÜDARLI ALİ EFENDİ

(1885-1976)

Kur'an tilâvetinde
İstanbul tavrının
son temsilcilerinden.

7 Eylül 1885'te Üsküdar'da Tavâşi Hasanağa mahallesinde doğdu. Asıl adı Ali Sadedtin'dir. Babası Ekmekçizâdelere'den posta telgraf memuru Mustafa Vehbi Efendi, annesi Saide Hanım'dır. Hayatının büyük kısmı Üsküdar'da geçti, kültürlü bir aile ortamında büyüdü. İlk ve orta eğitimi Özel Ravza-i Terakkî Mektebi'nde aldı. Burhan Felek ve Mehmet Şemsettin Günaltay bu okuldan arkadaşlarıdır. Hıfzını mektebin rüşdiye kısmında Kur'an-ı Kerim hocası olan Hâfız Şükrü Efendi nezâretinde yaptı. Tashih-i hurûf derslerini Üsküdarlı Hâfız Nazif Efendi'den tamamladı. Müsiki ve edebiyatla, çocukluk yıllarında babası ile sık sık ziyaretine gittikleri amcası Üsküdarlı şair Talat'ı ve evindeki sohbetleri dinleyerek tanıştı (Felek, s. 145). Müsiki hocalarının başında Hacı Fâik Bey gelir. Kirâat-i aşereyi İstanbul tarikiyle Üsküdar'da Selimiye Camii imamı Hâfız Hasan Fahmi Efendi'den, Mısır tarikiyle Yavuz Sultan Selim Camii imamı Varnalızâde Reîsülkurrâ Hâfız Ahmed Hamdi Efendi'den tamamlayarak icâzet aldı. Takrîbi Kasas sûresinin yarısına kadar Serezli Hâfız Şükrü Efendi'den öğrendi. Onun vefatı üzerine devamını hocası Ahmed Hamdi Efendi'den tamamlarken İbnü'l-Cezerî'nin *Ṭayyibetü'n-neşr* adlı eserini ezberleyerek aynı hocadan okudu (icâzetnâmesi için bk. MÜ İlahiyat Fakültesi Ktp., Ali Üsküdarlı, nr. 41). Hâfız Kâni Karaca ve Hâfız Necati Özer kendisinden özel ders aldı.

Resmî görevine Defter-i Hâkânî'de (tapu dairesi) memur olarak başladı. Ardından 30 Temmuz 1908'de Vakıflar Başmüdürlüğü Hayrat İşleri ve Mülhak Vakıflar Müdürlüğü'ne bağlı Yeraltı Camii imam-hatipliğine tayin edildi. Bu arada Emine İhsan Hanım'la evlendi. Bu evlilikten Mehmet

Lutfullah ile Mehmet Âyetullah İzzet adlı çocukları dünyaya geldi. Emekli Kur'an-ı Kerim öğretmeni Mahmut Sarıca'nın verdiği şifahî bilgiye göre Erenköy'de Bostancı caddesi üzerinde on iki dönümlük üzüm bağı içindeki evi, okuyuşuna hayran olan ve mirasçısı bulunmayan bir İstanbul hanımefendisi tarafından ölüncüye kadar Yeraltı Camii'nde imamlık yapması ve mukabele okuması şartıyla kendisine hediye edilmiştir. 1 Mart 1949 tarihinden itibaren aynı camide Diyanet İşleri Başkanlığı kadrosuna geçirildi. Ayrıca 17 Ekim 1959'da İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde Kur'an-ı Kerim hocası olarak görevlendirildi. 429 cilt kitabını başışladığı enstitüdeki görevi 17 Mart 1971 tarihine kadar sürdürdü. Bayındırlı Mustafa Efendi'den sonra reîsülkurrâ oldu, bu unvanını ölümüne kadar korudu. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın teklifi üzerine Kur'an-ı Kerim'in tilâvet hatminin bantlara okunmasını Ocak 1973 – Kasım 1974 tarihleri arasında İsmail Karaçam'ın yardımıyla tamamladı. 27 Ağustos 1976'da ramazanın ilk cuma günü vefat etti ve Sahrayıcedid Mezarlığı'na defnedildi.

Çok zeki, zarif, hâfızası kuvvetli olan Üsküdarlı Ali Efendi'nin sesi yumuşak ve tınısı rebap gibi tatlı, nefesi uzun, hıfzı kuvvetliydi. Böyle bir sesle Kur'an okurken makamlar arası gezinti ve geçkileri, nağmelerin kelimelerle mezci ve telifi, tecvid kurallarının letafetle uygulanışı hususundaki ulaşılması güç mahareti ve gırtlak nağmelerıyla, doyulmaz bir eda ve âhenk ile dinleyenleri büyülerdi. Bu özelliğiyle tilâvette İstanbul tavrının son temsilcilerindendir. Çok güzel mevlid okur, ayrıca hemen her formdaki klasik eserleri ustalıkla icra ederdi. Üç padişah dönemi yaşadığını, saray hâfızı olarak paşa konaklarında okuduğunu ve II. Abdülhamid'den iltifat gördüğünü söylerdi (Karaman, I, 327). Yaşadığı devrin etkisiyle olmalı çok vehimliydi. Sohbeti severdi fakat dostları sınırlıydı.

Üsküdarlı
Ali Efendi

lydı. Zor bir kişiliği vardı; ketumdu, herkeşe açılmaz, her yerde ve her zaman okumazdı; herkesi beğenmez, her yemeği yemez, sıkıntıya hiç gelmezdi.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Beyoğlu Müftülüğü, Hâfız Ali Üsküdarlı'nın sicil dosyası; MÜ İlahiyat Fakültesi, Ali Üsküdarlı dosyası; İcâzetnâmesi için bk. MÜ İlahiyat Fakültesi Ktp., Üsküdarlı, nr. 41; Ali Rıza Sağman, *Meşhur Hafız Sâmî Merhum*, İstanbul 1947, s. 114-116; Burhan Felek, *Hayal Belde Üsküdar*, İstanbul 1987, s. 139, 145-148; Muhittin Serin, *Kemal Batanay: Bestekâr, Tambûrî, Hattat, Hâfız*, İstanbul 2006, s. 87; Hayreddin Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş: Hayatım ve Hatıralar*, İstanbul 2008, I, 327-334; Mustafa Öz, *Yılların Özü: Hayatım ve Hatıralarım*, İstanbul 2008, s. 135-138; İsmail Karaçam, *Kur'an Kursundan İlahiyata Din Hizmetinde Bir Ömür: Hatıralar*, İstanbul 2009, s. 171-174; Y. Selman Tan, *Yeni Nesilleri İnşa Eden Âlimlerimiz*, İstanbul 2009, I, 35.

MEHMET ALİ SARI

ÜSKÜDARLI HAKKI BEY

(bk. HAKKI BEY, Üsküdarlı).

ÜSKÜDARLI TALAT

(1858-1926)

Daha çok
tarih manzumeleriyle tanınan
son dönem şair ve yazarı.

Üsküdar İhsaniye'de doğdu. Asıl adı Ahmed Talat'tır. Müsikişinas olan babası Binbaşı Ahmed Ağa'nın Van'da görevliken vefat etmesi üzerine annesiyle birlikte İstanbul'a döndü (1863). Mahalle mektebinde okurken kendisini himaye eden Mevlî muhibbi Hâfız Ömer Efendi ile birlikte Galata Mevlevihânesi'ne devam etmeye başladı; orada Şeyh Kudretullah Efendi'den iltifat gördü. Daha sonra Eyüp Bahariye Mevlevihânesi'nde semâ çıkarmak suretiyle Mevlevîliğe intisap etti. Hâmisi Ömer Efendi vefat edince Yenişehir Fener'de memurluk yapan ağabeyinin yanına gitti; altı yıl kadar kaldığı bu şehirde ibtidâyi bitirerek rüşdiyeye başladı. 1877'de Üsküdar Paşakapısı Rüşdiyesi'nden mezun oldu. Bu arada Berkofçalı Abdürrahim İlmî Efendi ile Yekçeşm Halil Efendi, Hoca Re'fet Efendi, Köysancaklı Abdülkadir Efendi ve Hoca Tahsin Efendi'den hikmet, hey'et (astro-nomi), tasavvuf, Arapça, Farsça ve edebiyat dersleri aldı.

1879'da Adliye Nezâreti Muhasebe Kalemî'nde başladığı memuriyet hayatını aynı dairede on dokuz yıl kadar başkâtip olarak sürdürdü. Daha sonra Adliye Muhasebe müdürlüğüne getirildi. 1909'da bura-

dan Bahriye Nezâreti müsteşarlığına geçti, sekiz ay kadar çalıştı ve 16 Haziran 1910 tarihinde emekliye ayrıldı. Emekliliğın ardından bir süre Donanma Cemiyeti umum müdürlüğü yaptı. Müdâfaa-i Milliye ve Hilâl-i Ahmer cemiyetleri gibi hayır kurumları yanında Hamidiye suları muhasebeciliğinde görev yaptı. Bir ara devrin Hariciye Nâzırı Kürd Said Paşa'nın çocuklarına özel ders verdi.

Dönemin tanınmış şairlerinden Hersekli Ârif Hikmet Bey'in Üsküdar'da oturduğu yıllarda onun konağındaki toplantılara devam etmek suretiyle edebî muhite ilk adımlarını attı. 1880'den itibaren Muallim Nâci'nin edebiyat sayfasını idare ettiği *Saâdet* ve *Zuhur* gazetelerinde çalıştı, Nâci'nin vefatından sonra bir süre *Saâdet*'in edebiyat sayfasını yönetti. Burada dinî gün ve gecelerle ilgili yazılar yazdı; devrin padişahı için cülûs ve velâdet dolayısıyla çeşitli kasideler tanzim etti. *Peyâm* ve *Peyâm-ı Edebî* gibi yayın organlarında eski geleneğe bağlı kalarak daha çok gazel tarzında manzumeler yayımladı. Bunların en tanınmış, 18 Mart 1915'te Çanakkale zaferi üzerine Sultan Mehmed Reşad'ın kaleme aldığı gazele yazdığı tahmistir (*Ter-cümân-ı Hakikat*, nr. 12719, 30 Ağustos 1332 / 12 Eylül 1916). Ertuğrul firkateyninin Japonya dönüşünde Hint Okyanusu'nda batması üzerine yazdığı mersiyenin sansür heyeti tarafından neşrine izin verilmesi üzerine matbuat hayatından çekildi ve Üsküdar Çiçekçi Camii yakınlarındaki evinde devrin ilim adamı, şair ve ediplerinin bir araya geldiği bir sanat ve kültür mahfili meydana getirdi. Onun dikkati çeken edebî faaliyetlerinden biri de dönemin çeşitli olayları hakkında düşürdüğü manzum tarihlendir.

Son devrin tanınmış kurrâlarından Hâfiz Üsküdarlı Ali Efendi'nin amcası olan

Üsküdarlı Talat 15 Eylül 1926'da vefat etti; kabri Karacaahmet Mezarlığı'nda şair Nedim'in kabri civarındadır. Vefatı üzerine Ahmed Remzi Dede, Muhittin Râif (Yengin) ve Abdülhak Hâmid (Tarhan) birer manzum tarih düşürmüştür. Hayatı boyunca yazdığı şiirler eviyle birlikte yandığınan distan halinde yayımlanamamış, sadece dostlarının ezberinde kalan bir kısım şiirleriyle bazı tarih manzumeleri ölümünden sonra Florinalı Nâzım'ın kitabında bir araya getirilmiştir (bk. bibl.) Ömer Hayyâm rubâilerinden elli kadarının manzum tercümele-ri de neşredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Florinalı Nâzım, *Ebediyet Yolunda Bir Hitâbe*, İstanbul 1928, s. 5-6, 114-129, 130-168; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1885-1897; İbrahim Alâeddin Gövsâ, *Meşhur Adamlar: Hayatları-Eserleri*, İstanbul 1933-36, IV, 1507; Mahir İz, *Yılların İzi*, İstanbul 2003, s. 178-181; Nurettin Gemici, "Üsküdarlı Talât Örneğinde Millî ve Tarihi Değerlerimize Sahip Çıkılması", *Üsküdar Sempozyumu I: 23-25 Mayıs 2003: Bildiriler* (haz. Zekeriyâ Kurşun v.dğr.), İstanbul 2004, II, 466-474; Ömer Çakır, "Üsküdarlı Talât'ın Hayatı ve Şiiri", *Üsküdar Sempozyumu II: 12-14 Mart 2004: Bildiriler* (haz. Zekeriyâ Kurşun v.dğr.), İstanbul 2005, II, 224-233; Üzeyir Karataş, "Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale Zaferi'ni Konu Alan Gazeli ve Bu Şiire Yapılan Tahmisler", *Millî Saraylar*, I, İstanbul 2007, s. 166-187; Enfel Doğan – Fatih Tiğli, "Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler", *TDED*, XXXIII (2005), s. 8-9; "Talat Ahmed Bey", *TDEA*, VIII, 212.

MUSTAFA UZUN

ÜSKÜP

Makedonya Cumhuriyeti'nin başşehri.

Balkan yarımadasının ortasında Vardar nehrinin her iki yakasında yer alır. Şehir çeşitli yollar vasıtasıyla Kosova-Priştine'ye, Selânik ve Ege denizine, Niş ve Belgrad'a,

Sofya ve İstanbul'a bağlanan önemli bir güzergâh üzerindedir; denizden yüksekliği 220-340 m. civarındadır. Bazı kaynaklarda, bugünkü şehrin bir kısım mahallelerinde ortaya çıkan antik harabelerin ilk yerleşmeye ait olduğu ve Dardan adı verilen kabilelerin burada yerleştiği belirtilir. Romalılar da şehrin bulunduğu bölgeye sonradan Dardania eyaleti adını vermişlerdi. Roma hâkimiyeti altında iken gelişen şehirde bir Roma Lejyonu mevcuttu. Üsküp'ün bulunduğu yerin bilinen iskân tarihi Roma dönemine kadar iner. Batlamyus'un eserinde burası Skupi şeklinde kaydedilmiştir. Bölge 518'de meydana gelen depremde büyük zarar gördü, vilâyetin merkezi Üsküp tamamen yıkıldı. Yeniden imar edilen şehir Doğu Roma İmparatoru I. Iustinianos zamanında (527-565) hızla gelişti. 696'da Güney Slavları'nın eline geçince adı Skoplje'ye (Skopje, Skopje) dönüştürüldü. Bulgar Çarı Samuil zamanında (976-1014) Üsküp önemli bir ticaret merkezi haline geldi. Samuil'in iktidarının sonlarına doğru Bizans İmparatoru II. Basileios'un (976-1025) hâkimiyetine girdi. Bu arada 1050'den itibaren Tuna'yı geçip Bizans'ın müttefiki olarak Balkanlar'a yayılan Peçenekler'le 1065'e doğru gelen Uzlar bölgede baskı kurdu ve derin izler bıraktı. XII. yüzyıl Arap coğrafyacı Şerif el-İdrîsî burayı İşkubya şeklinde anmıştır. Üsküp, Bizans idaresinde iken müstakil bir devlet kuran Sırp'ın hedefi oldu. Sırp Kralı II. Milutin (1282-1321) Üsküp'ü şehri ele geçirerek devletin merkezi yaptı. Böylece Üsküp'te 110 yıl devam edecek Sırp hâkimiyeti başladı. Sırp Çarı Stefan Duşan 16 Nisan 1346'da imparator unvanını alıp Üsküp'te taç giydi. Duşan'ın ölümünün ardından karışıklıklar başlayınca şehir eski önemini kaybetti. Bu sırada Türkler, Makedonya'ya akınlarını sıklaştırarak bölgede hâkimiyet kurdular ve Üsküp'ü şehri tehdide başladılar.

Yıldırım Bayezid 1390'da Timurtaş Paşa, Evrenos ve Paşa Yiğit beyleri Sırbistan'ın fethine gönderdi. Üsküp, Osmanlı uç beylerinden Paşa Yiğit'in akınlarına hedef oldu ve onun tarafından ele geçirildi. İlk Osmanlı kronikleri fetih tarihini vermemektedir. Buna karşılık Batılı müellifler şehrin 6 Ocak 1392'de Osmanlı idaresine girdiğini kaydediler. Fetihden sonra Paşa Yiğit Bey, Saruhan bölgesinden getirtilen Türkmenler'i Üsküp ve yöresine yerleştirdi. Burasını Balkanlar'da Osmanlı Devleti'nin en önemli uç merkezlerinden biri haline getirdi. Osmanlı fetihleri Üsküp merkezli olarak Sırbistan'a ve Bosna'ya uzandı.

Üsküp'ten bir görünüş – Makedonya